

Arvatut kirjutekset

» Enzimäsen vuozisuan XVII aigazen karjal-ven'a sanakirjan luadijannu oli Afonan arhimadrattu Feofan. Se tovestettih tutkijat Irma Mullonen da Oleg Pančenko. Sanakirjas iččenäh da sen luadijas voibi lugie tutkijoin vaste ilmah piässyös kirjas.

» SANAKIRJAT

JELENA FILIPPOVA

Ensimmäisen karjalais-venäläisen sanakirjan luatijana oli Afonan arhimadrattu Feofan XVII vuosišuaalla. Sen tovisettih tutkijat Irma Mullonen da Oleg Pančenko.

Karjalaksehäi vahnin kirjutus on XII-XIII vuozisuan aigaine tuohikirjutus, kudamas luvet luvun tuleniškus da on kaikkiedah nelli rivii tekstua. Se kirjutus löyttih Novgorodas vuvvennu 1963. Luadie karjalan kielel kirjukieli opittih vie XVI vuozisual da enzimäzet kirjutekset oldih kirikkökirjuteksii. Vuvvennu 1544 oli painettu Ižä meijän taivahalline -malittu karjalakse. Vähästy myöhembii vuvvennu 1804 piäzi ilmah "Erähien malittuloin da lyhendetyn katehizisan kiännös karjalakse", vuvvennu 1820 – Matvein Jevangelii. Ga paiči nämii hengellizii kirjuteksii löydygi tostu kirjutestu. Eräs nengomii on XVII vuozisuan aigaine pikkaraine karjal-ven'a sanakirju, kudai löyttih Solovetskoin manasterin kirjaston kirikkökirjas. Tämä kirju on nygöi ruokos Kazanis, ku XIX vuozisuan keskipuolel manasterin kirjasto oli vietty sinne.

LOPPUSSAH TUTKITTU

Mibo sanakirjoi se on? Sen kirjutekset on luajittu kirikkökirjan reunoile da rivilöin välih. Net löydi 1880-luvul professoru Ivan Porfirjev. Jällespäi niidy opittih arvata da sellittiä suomelaine tutkii J. Mikko-la (vuvvennu 1901) da meigälaine N. Meščerskii (vuvvennu 1960). Ga hyö ei kaikkie malitettu lugie da eigo ni tiijustettu, kenenbo da konzubo se sanakirju luajittu on. Nämminen kirjuteksien tutkindah sit uvvessah ottavuttih tutkijat: meigälaine Irma Mullonen da piiterilaine Oleg Pančenko. Hyö löyttihgi vastavukset nämmin kyzymyksih.

– Oleg Pančenko ruadai Piiteris Puškinan talois. Hänen käin uale kerran puututtih nämä kirjutekset da häi kiändi minun puoleh, kyzyi sellittämäh kiely. Konzu rubein kaččomah, ga ellendin, gu jo luvun niilöis. Ga ken da konzu kirjutti, mugai oli sellittämätäh. Pančenko on hyvä kail kirjutettuloin kirjoin spetsialistu. Häi löydi kirjas arhimandrit Feofanan nimen da vihjai, ku hänen kirjutustaba on sama kui karjal-ven'a sanakirjan kirjuttajalgi, sellittäy filologien douhtoru, Kielen, li-

Irma Mullonen tutki da sellitti Feofanan sanakirjan kiely. KUVA: JELENA FILIPPOVA, "OMA MUA"

Kirjan luadijattua suatto tarkembua tieduo sanakirjas da sen luadijas.

teratuuran da histourien instituutan piälikkö Irma Mullonen.

KIELI PELLASTAU

Kenbo oli Feofan, kuiho häi puutui Solovetskoin manasterih da mi pani händy kirjuttamah sanakirjua? Tutkijat tarkah kirjutetah sit omassah kirjas "Enzimäine karjal-ven'a sanakirju da sen luadii Afonan arhimadrattu Feofan". Kirju nägi päivän valgien Petroskois tuhukuun lopul. Kanzua myöte Feofan oli moloross, čerkesskoin kazakoin rodun. Hengellizen opastuksen sai liennego Ukrainas, liennego Moldavies. Moldaviesgi vihjatah algoi oman kirikköruavon. Sit

hänes tuli Afonan arhimandrittu. Moskovah häi tuli heinykuul 1663 da rubei elämäh Nikol'skois manasteris. Aigu silloi kirikkökielolais oli paha. Feofan viäritettih sit, ku Ven'al häi tiijustel vierahien mualoin hyväkse, meijän muan pahakse. Työttih mies ezmäi Kirillovan manasterih, kuspäi häi kahten vuvven mendyy pagei. Dorogas händy tavattih da työttih sit Solovetskoloile suariloile. Ga se mies nikonzu ei olluh tottelijannu. Suariloilgi, kus häi eli 1666-1668 vuozinnu, yhtytottu duumaičči pagenendua. Häi ellendi vikse: konzu piäzöy meres poikki rannale, hänele tulou paista sigälä-

zien rahvahienke, kudamat ollah karjalazet. Sendäh manasteris Feofan opastui karjalan kieleh da luadi vie kirjutekset kirjah. Pajeta puutui, ga veneh pagenjoinke yhtes uppoi mereh.

HYVÄ KIELINIEKKU

Feofanan sanakirjas on kaikkiedah 80 sanua. Iče tutkijat sanotah sidä pienekse paginsanakirjaks, ku sit on sanoi da erillizii frazoi da ne on juattu teemoin mugah. On sobua, elättilöi, astieloi, elättilöi, linduloi, karjalan kielen opastukseh, tyrmäh dai pagenendah kuulujua sanua. Feofan oli hyvä kieliniekku, opastui latinan da grečeskoin

kieleh, hyvin maltoi turetskoin, moldavien da pol'san kielii. Sendäh opastuo vie yhteh kieleh da ruveta kirjuttamah sil hänel ei olluh vaigei.

– Häi tarkah eroitti kai karjalan kielen äänet, hänel jogahizeh oli oma kirjutus, oma kirjain (toim. mies kirjutti kirillitsan pohjal). Häi oigieh kirjutti kai, yhtes kohtas vaiku hänel oli hairahtus. Vikse pete vedi, segoi verbin muodolois, "opaštat" hänel oli kiänetty kui "uču". Meile puutui sellittäi kai sanat, sendäh ku saimmo kääkirjituksen parembah kundoh. Tämän päivän tehnolougiet autettih, sanou Irma Mullonen.

» Karjalan kielen sanakirjat

- XVII aigaine Feofanan luajittu karjal-ven'a sanakirju.
- Vuvvennu 1887 tveriläzien kehoitukses A. Tolmačevskaja luadi karjal-ven'alazen sanakirjan sikse ku karjalazet lapset parembi opastuttus ven'an kieleh.
- Vuvvennu 1908 Pyhäjärven školan opastai M. Georgijevskii valmisti Ven'a-karjal sanakirjan, kudamas on 53 sivuu da algusanat kudamah niškoi kirjutti akademiekku F. Fortunatov.
- Vuvvennu 1913 nägi päivän valgien 74-sivui-ne Ven'a-karjal sanakirju, kudaman luadi Videlen školan opastai V. Korol'ov.
- Vuvvennu 1944 piäzi ilmah Juho Kujolan Lyydiläismurdehien sanakirju.
- Vuvvennu 1947 Suomes piäzi ilmah Pekka Pohjanvalon Salmin murdehien sanakirju.
- Kuuziozazen Karjalan Kielen Sanakirjan painanduvuvvet ollah 1668-2005. Se on suurin sanakirju karjalakse olemas olluzis. Sanakirju on internetasgi: <http://kaino.kotus.fi> -saital.
- Vuvvennu 1975 painettih Grigorii Makarovon Ven'alas-karjalaine sanakirju, kudamas on läs 10 tuhattu sanua. Se on kirjutettu kirillitsan pohjal.
- Vuvvennu 1990 piästettih ilmah Grigorii Makarovon Karjalan kielen sanakirju, kudamas on läs 20 tuhattu sanua.
- Vuvvennu 1994 nägi päivän valgien Aleksandra Punžinan Karjalan kielen sanakirju, kudaman pohjannu ollah tveriläzet murdehet.
- Vuvvennu 1996 painettih L'udmila Markianovan da Tatjana Boikon Karjal-ven'alaine sanakniigu, kudamas on läs 8000 sanua.
- Vuvvennu 1999 nägi päivän valgien Pekka Zaikovan da Larisa Rugojevan Karjalais-venäläini sanakirja, sit on läs 9 tuhattu sanua.
- Vuvvennu 2006 Martti Penttonen luadi Karjal-suomi-karjal sanakirjan.
- Vuvvennu 2008 Suomes painettih L'udmila Markianovan da Raija Pyölin Suomi-karjal sanakirju.
- Vuvvennu 2010 nägi päivän valgien Tatjana Boikon da L'udmila Markianovan Suuri ven'a-karjalaine sanakniigu, kudamas on enämbi 20 tuhattu sanua. Sanakirju voibi löydiä internetasgi Tiedoakadeemien Kielen, literatuurin da histourien instituutan saitl.

» Kuda-midä Feofanan sanakirjas

✓ terveh	✓ anna šyyvä	✓ kirjuta
✓ jumala apuh	✓ virity tuli	✓ nošša
✓ avuttau iellä	✓ pyyhi perti	✓ šule